

کرونا، گره‌گاه و تبلور بحران‌ها در دنیای علم و فناوری

اسماعیل قنواتی

مقدمه

جهان امروز گاه به‌عنوان «جامعه‌ی دانش یا جامعه‌ی فناوری» توصیف می‌شود. «علم» مقوله‌ی اصلی روزگار ماست که در همه‌جا مشاجره و مباحثه بر سر آن وجود دارد و تقریباً همه‌ی عرصه‌های زندگی را فرا گرفته است. این فراروی تا اندازه‌ای پیش رفته است که علم به مبنای اعتباربخشی و اعتبارسنجی وجوه مختلف زندگی انسان بدل شده و انسان امروز از این منظر مورد سنجش قرار می‌گیرد. تبدیل شدن علم به معیار اعتباربخشی، ذهنیت بی‌نقص و بی‌آلایشی از آن ساخته است. متن حاضر تلاشی است برای تأمل بر وضعیتی که در نتیجه جهان‌گیری و ویروس کرونا (COVID-19) ایجاد شده است. این تأمل از دریچه‌ی مطالعات علم و فناوری و رهیافت‌های آن شکل گرفته است. مطالعات علم و فناوری (Science and technology studies) که به اختصار آن را STS می‌نامند، پژوهش‌هایی چندرشته‌ای یا میان‌رشته‌ای هستند که زمینه‌های در پیوند امور با یکدیگر، فرورفتگی‌های زمینه‌های گوناگون درهم، مانند تداخل علم و وضعیت اجتماعی و فرهنگی را بررسی می‌کنند.

به‌طور کل STS شامل یک دانش تقاطعی می‌شود تا بتواند نقاط دیده نشده را آشکار و مشاهده‌پذیر کند و تفکیک‌ناپذیری علم و فناوری از ساختارهای جامعه را مورد تأکید قرار دهد. در بهترین حالت STS، نه‌تنها به درک مناسب‌تر از علم و فناوری بلکه به درک بهتر جامعه نیز کمک می‌کند. هیچ توضیح دقیقی در مورد آنچه که STS محسوب می‌شود و آنچه خارج از قلمرو آن است، موجود نیست. ممکن است فرد نسبت به شکل‌گیری مفاهیم اصلی و ساختارهای انضباطی در حال ظهور، یا با دید وسیع‌تری در مورد STS به‌عنوان یک زمینه‌ی چندوجهی و ناهمگن با همپوشانی، به‌عنوان مثال، مطالعات نوآوری اقتصادی، انسان‌شناسی یا مطالعات فرهنگی و همچنین متشکل از یک طیف گسترده‌ای، متمرکز باشد. تحقیقات STS با

مسایل و کاربرد در زمینه‌ی بهداشت، تغییرات آب و هوا یا دموکراتیک‌سازی علم و فناوری، در ارتباط هستند (Rohracher 2015).

شکل‌گیری STS متأثر از رشته‌هایی مانند انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، مطالعات انتقادی و مطالعات فمینیستی است و توجه‌ی ویژه‌ای به شرایط رشد و نمو علم و فناوری، زمینه‌های اجتماعی و سیاسی آن، تأثیرات حاصل شده از آن و همچنین فرایند تولید، توزیع و مصرف در جامعه دارد. به‌علاوه شرایط دسترسی عمومی، تضادهای حاصل شده از وضعیت جاری و شیوه‌های برابری اجتماعی را مدنظر می‌گیرد. در خصوص پزشکی، توجه به نحوه‌ی مواجهه پزشکی و مردم با یکدیگر، جایگاهی که از علم حاصل می‌شود و گروه‌هایی که از این روند منتفع یا متضرر می‌شوند مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین می‌توانیم بنگریم که نهادهای علمی و یا نهاد آموزش چه موقعیت یا نسبتی با نهادهای قدرت دارند. با توجه به همه این مسایل از چند منظر ویژه STS می‌تواند در بررسی پزشکی روشنگر باشد:

(۱) به چالش کشیدن روایت پیشرفت در مورد پیشرفت زیست‌پزشکی به‌عنوان یک علم، (۲) ارزیابی معنای فناوری، به‌ویژه در مورد اینکه چگونه فناوری ما را به‌سمت بیماری سوق می‌دهد و چگونه فناوری سلامت به‌نوبه خود با ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی شکل گرفته است، (۳) ارزیابی کثرت معرفت‌شناسی‌های زیست‌پزشکی، به‌جای فرض یکسان پنداشتن زیست‌پزشکی و اینکه یک بدن منسجم دانش است که در همه‌ی زمینه‌ها تفاوت ندارد و (۴) نقد تعصب در عمل و علم پزشکی، به‌ویژه در حاشیه‌سازی صدای زنان و در مسیرهای نژادی و بعد از استعمار زیست‌پزشکی معاصر (Knopes 2019).

متن حاضر با در نظر داشتن مواردی از این دست، بررسی سویه‌های اجتماعی و ساختارهای موجود، نحوه‌ی استقرار و سازمان‌دهی علم و اولویت‌بندی‌های علمی، در پی بررسی اپیدمی ویروس کرونا خواهد بود. متن کاوشی است برای اینکه بیابد: چه چیزی کرونا را فراتر از یک ویروس می‌کند؟ دلیل ایجاد بحران کرونا چیست و این بحران بر چه زمینه‌هایی مستقر است؟ تا چه اندازه کرونا را می‌توان مهم‌ترین بحران جاری دانست و آیا خطرات دیگری وجود ندارد؟ و در نهایت به دنبال یافتن تأثیرات علم و فناوری در شرایط موجود است.

دنیاجگیری کروناویروس، یک دنیاجگیری در جریان از بیماری کروناویروس ۲۰۱۹، ناشی از ویروس کرونا سندرم حاد تنفسی ۲ (SARS-CoV-2) است. این بیماری برای نخستین بار در دسامبر ۲۰۱۹ در شهر ووهان استان هوبئی، کشور چین شناسایی شد. در ۱۱ مارس، سازمان جهانی بهداشت شیوع بیماری را دنیاجگیری اعلام کرد. دنیاجگیری به‌حالتی از همه‌گیری یک بیماری گفته می‌شود که از مرز چند قاره فراتر رفته باشد. بیماری‌هایی مثل ایدز و کووید-۱۹، نمونه‌هایی از دنیاجگیری بیماری در سال‌های گذشته هستند.

کرونا، مسئله‌ی پزشکی، بسط مسئله‌مندی

کرونا به‌سرعت از مسئله پزشکی عبور کرد و تأثیرات اجتماعی و سیاسی قابل توجه‌ای را ایجاد کرد. کرونا به‌خودی‌خود یک ویروس و مسئله‌ای پزشکی است اما نحوه‌ی شیوع آن در جامعه، شیوه‌های مواجهه با آن و تأثیرات مختلفی که بر عرصه‌های گوناگون زندگی می‌گذارد آن را تبدیل به مسئله‌ای اجتماعی می‌کند. به‌بیان دقیق‌تر کرونا نمونه‌ای است که آشکار می‌کند مسئله‌ی پزشکی چیزی محدود به خود نیست، به‌علاوه سازماندهی موجود در پزشکی خود ایجاد مسئله می‌کند. در ادامه بیشتر روشن خواهد شد که چطور پزشکی بیش از اینکه نهادی درمانی باشد،

گذرگاهی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است. این بسط در مورد شاخه‌های دیگر علم نیز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. کرونا باعث ایجاد اشکال تازه‌ای از مرادده و روابط اجتماعی شد و بحران‌هایی در سازمان اجتماعی و اقتصادی را ایجاد کرد. عده‌ی بی‌شماری در سراسر جهان به بیماری مبتلا شدند که شمار بسیار زیادی از مرگ‌ومیر را نیز در پی داشت.

ما نه تنها تا به حال نتوانسته‌ایم درمان یا راه پیشگیری مؤثری از طریق علم پزشکی و سایر نهادهای علمی و آموزشی بیابیم، بلکه همچنان در تشخیص بیماری نیز تردیدهایی وجود دارد. به‌علاوه سازوکارهای تشخیص و درمان به یک‌اندازه در اختیار همگان قرار ندارد. رفتن خدمات بهداشتی و درمانی به سمت خصوصی‌سازی و پولی‌سازی درمان، در حقیقت علم پزشکی را از همیشه محدودتر کرد و آن را ویژه‌ی گروه‌های خاصی قرار داد. سازوکارهای موجود در خدمات پزشکی به این صورت نه تنها به ایجاد جامعه‌ی بهتر و سالم‌تر کمک نمی‌کنند، بلکه باعث افزایش شکاف طبقاتی و تضاد در جامعه می‌شوند. آمارها نشان می‌دهد که درصد بی‌شماری از مردم دیگر توان مراجعه به پزشک را ندارند، گزارش‌های اقتصادآنلاین خبر از ناتوانی مالی در مراجعه به پزشک می‌دهد و بیان می‌کند که افزایش هزینه‌های بخش بهداشت و درمان سبب شده است تا میزان مراجعه مردم به پزشک کاهش یابد (اقتصادآنلاین، خبرگزاری؛ ۱۳۹۸). در گزارشی که سایت خبری الف و به نقل از ایرج حریرچی معاون وزیر بهداشت منتشر کرد، عنوان شد: وزارت بهداشت اخیراً اعلام کرده که سالانه ۳,۷۶ درصد جمعیت کشور دچار هزینه‌های فقرزای سلامت می‌شوند، یعنی جمعیتی در حدود سه میلیون نفر هر سال به علت هزینه‌های درمان فقیر می‌شوند. حدود ۵ درصد مردم کشور سالانه به علت هزینه‌های سلامت به زیر خط فقر می‌روند و البته به گفته‌ی او این آمار در تهران حدود دو برابر میانگین کشوری و تقریباً ۱۴ درصد است (جامعه خبری تحلیلی الف؛ ۱۳۹۸). همچنین سایت سلامت نیوز در

گزارشی بیان می‌کند که ۷۰ درصد مردم در پرداخت هزینه‌های دندان‌پزشکی ناتوان هستند (سلامت نیوز ۱۳۹۸).

در حقیقت هدف اشاره به ساختارهایی است که کرونا درون آن‌ها شکل گرفته و تبدیل به مسئله و بحرانی اجتماعی می‌شود. بنابراین کرونا بحرانی است که در عین حال بحران‌ها و نابرابری‌های ساختاری را که بیشتر و بیشتر از کرونا همه‌گیر یا جهانی‌سازی شده‌اند آشکار می‌کند. توجه به اینکه کرونا بیماری‌ست که با زمینه‌ی سلامت فرد میزبان در ارتباط است اهمیت موضوع را بیشتر می‌کند. بنابراین افرادی که ناتوان از دریافت خدمات بهداشتی و درمانی بوده‌اند از پیش در برابر کرونا شانس مقاومت کمتری دارند. برای نمونه به تازگی محققان پی‌برده‌اند که بیماری لته می‌تواند باعث مرگبار شدن کووید ۱۹ در بیماران شود (شبکه سلامت ۱۳۹۹)، این درحالی‌ست که آن‌چنان که پیشتر گفته شد ۷۰ درصد مردم توان بهره‌مندی از خدمات دندان‌پزشکی را ندارند. کرونا نشان داد که خصوصی‌سازی بهداشت و درمان و کاهش خدمات درمانی عمومی و نگاه سوداگرایانه در پزشکی می‌تواند چه ضررهای جبران‌ناپذیری را ایجاد کند.

از این‌رو می‌توان متصور شد که کرونا به‌همین دلیل نیز مسئله‌مند می‌شود؛ به این دلیل که نمی‌شود آن را به طبقات پایین‌دستی جوامع محدود کرد و گروه‌های اجتماعی صاحب سرمایه و اقتدار نیز در خطر آن قرار دارند، یعنی به این خاطر که نمی‌شود آن را در گروهی محدود کرد و همچنین گروهی را از آن مصون داشت تبدیل به مسئله می‌شود و به کسانی که منافع را شخصی و یا گروهی می‌بینند، نشان می‌دهد که چطور عناصر گوناگون جامعه در هم پیوسته هستند و سرنوشت آن‌ها در نهایت با یکدیگر در ارتباط خواهد بود و به‌هرحال تضادهای شکل گرفته موجود تمامی مجموعه را دربر خواهد گرفت. کالایی شدن پزشکی و درمان، بیماری‌های

زمینه‌ای، کمبود اقلام پزشکی و امکانات درمانی عمومی نشان می‌دهند که علم چه پیش از کرونا و چه در حال شیوع آن موضوعی طبقاتی است.

به‌طور پیش‌فرض واقعیت علمی یک واقعیت پالوده و عاری از مناقشه پنداشته می‌شود که به‌عنوان واقعیتی مجزا و منزله انگاشته شده است. آزمایشگاه به‌عنوان مکان‌های ویژه که دانش ناب از آنجا سرچشمه می‌گیرد و از غبار آلودگی‌های سیاسی و اجتماعی به‌دور است در نظر گرفته می‌شود. ورود انسان‌شناس‌ها و جامعه‌شناس‌ها به چنین مکان‌هایی نشان داد که این تصور نه‌تنها درست نیست، بلکه تضاد، مناقشه و جهت‌گیری دانشمندان علمی از مدیران سیاسی، اهداف علم و ماهیت آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در مورد موضوع بحث موجود یعنی کرونا آمارهای اعلام شده همواره شائبه‌برانگیز است. محمدرضا محبوب‌فر، عضو ستاد مقابله با کرونا و اپیدمیولوژیست در مصاحبه‌ای با سایت «جهان‌صنعت» گفته است: «دقیقاً یک ماه قبل از اعلام رسمی ظهور کرونا در کشور یعنی در اوایل دی‌ماه اولین بیمار مبتلا به کرونا مشاهده شده است. ولی آن زمان دولت به دلایل سیاسی و امنیتی پنهان‌کاری کرد و بعد از مراسم ۲۲ بهمن و انتخابات مجلس بالاخره دولت تصمیم گرفت وجود شیوع کرونا در کشور را اعلام کند. متأسفانه از همان ابتدا یک اطلاع‌رسانی شفاف برای جامعه صورت نگرفت. قطعاً از ابتدای شیوع کرونا در کشور تاکنون این آمار مهندسی شده است. در هر صورت این آمار بر اساس ملاحظات سیاسی و امنیتی به جامعه تزریق می‌شود. به عقیده بنده آمارهای اعلامی از سوی وزارت بهداشت (تعداد مبتلایان و فوتی‌ها) یک‌بیستم آمار حقیقی و واقعی است» (محبوب‌فر ۱۳۹۹). مواردی از این دست نشان می‌دهد که شرایط علمی موجود و واقعیت‌های پزشکی با سوگیری‌های گوناگونی در ارتباط هستند.

در مقابل کرونا و خطرات ناشی از آن که راه درمان و پیشگیری مشخصی نیافته است، می‌توان به گرسنگی جهانی اشاره کرد. آمارهای تازه منتشر شده از سوی سازمان جهانی غذا نشان می‌دهد، شمار کسانی که در جهان از عدم دسترسی به تغذیه مناسب رنج می‌برند به دو میلیارد نفر رسیده است (دویچه‌وله فارسی ۲۰۱۹)، درحالی که تولید مواد خوراکی افزایش چشمگیری داشته، اما سالانه میلیون‌ها نفر در اثر گرسنگی جان خود را از دست می‌دهند. گرسنگی در جهان روزانه چیزی در حدود بیست و سه هزار نفر را می‌کشد. این دردی‌ست که درمان آن یعنی غذا به‌وفور وجود دارد، اما نه تنها برای درمان آن اقدامی نمی‌شود، بلکه رسانه‌های جهانی کمتر چیزی درباره آن می‌گویند و با اینکه وضعیتی پُر دوام‌تر و مستمر است، کسی درباره آن هشدار جهانی نمی‌دهد و وضعیت اضطراری اعلام نمی‌کند. همانگونه که پیشتر گفته شد، مسئله‌مند شدن کرونا در ارتباط با ناتوانی در محدود کردن آن در طبقات پایین‌دستی جوامع قرار دارد. مسئله این است که خطر چه چیزی و چه گروه‌هایی را تهدید می‌کند.

کرونا، روابط و منافع پنهان

آیا شرایط بحرانی، بر همه‌ی گروه‌ها فشار می‌آورد؟ و یا بحران‌های جاری می‌تواند منافعی را برای گروه‌هایی خاص ایجاد کند؟ در اینباره، دو مورد، یکی مربوط به سیستم آموزشی و فناوری‌های ضد عفونی کننده و دومی روابط علمی در گروه‌های علوم انسانی و اجتماعی مورد اشاره قرار می‌گیرد.

از طریق یکی از آشنایان که مدیر مدرسه است، متوجه شدم آموزش و پرورش به مدیران مدارس ابلاغیه زده که باید دستگاه سم‌پاش برای مقابله با کرونا خریداری کنند. در زمانی که این ابلاغیه صادر شد (یعنی اواخر اسفند ۱۳۹۸) مدارس تعطیل بودند و ضرورتی برای سم‌پاشی ساختمان خالی وجود نداشت. در نامه ذکر شده که

دستگاه سمپاش از کجا، چه کسی و چه نوعی خریداری شود. این یکی از مواردی است که توصیه‌های علمی، منافع اقتصادی و دستگاه‌های قدرت را در شرایط بحران‌ها برای دستیابی به منافی به یکدیگر وصل می‌کند. این کار از یکسو منافع فروشنده و خرده‌سرمایه‌دارانی را تأمین می‌کند که با نهادهای محلی قدرت روابط مداوم داشته و اهداف یکدیگر را پوشش می‌دهند و از سوی دیگر باعث می‌شود که توجیه واردات دستگاه‌ها برای تجاری ایجاد شود که در سطح بالاتری از روابط با نهادهای قدرت ملی قرار دارند. همچنین تولید و عرضه کالاهایی را توجیه می‌کند که مالکان کارخانه‌ها و سرمایه‌داران کلان جهانی را منتفع می‌سازد. این نمونه‌ای از چرخه‌ی روابط پیچیده و تودرتو است که در شرایط بحرانی برای گروه‌های خاصی منافی را به‌همراه دارد.

کرونا و وضعیت حاد ناشی از آن موقعیتی را برای پنهان کردن برخی رویدادهای سیاسی و اجتماعی و اجازه به وقوع پیوستن اهدافی را می‌دهد که در وضعیت عادی دستیابی به آن آسان نیست. اگر کرونا برای گروه‌هایی خطرناکی مانند مرگ، فلاکت و از دست دادن کار و زندگی دارد، برای برخی دیگر عامل کسب منزلت، سرمایه و ثروت شده است. از این نمونه، مفسران اجتماعی و سیاسی حرفه‌ای (آنگونه که ادوارد سعید، روشنفکر حرفه‌ای را منظور قرار می‌دهد: پشت میز نشین، مزدبگیر، مصلحت‌اندیش و قرارگرفته در چارچوب مکانی، زمانی و عرفی) هستند، که در رسانه‌های داخلی، خارجی و خودگردان، محتویات بی‌ارتباط با واقعیت جاری جامعه و معضلات توده مردم را سرهم می‌کنند و با کلی‌گویی‌هایی که تأثیری بر هیچ روندی ندارد، سعی در خودنمایی، پر کردن رزومه، کسب محبوبیت و نفوذ در نهادهای مختلف و انواع دیگر منفعت را دارند. پرداختن به کرونا در بسیاری موارد ناشی از میل به قرار گرفتن در سرخط خبرهاست. اینقدر که مفسران و دانشمندان علوم انسانی و اجتماعی کشور درباره‌ی کرونا حرف‌های آشفته و متفاوت زدند درباره هیچ

کدام از تحرکات اجتماعی، اعتراضی و معضلات شدید اجتماعی، شهری، روستایی و محیطی که وضعیت جامعه را بحرانی کرده، واکنش نداشتند. شتاب در استفاده از موقعیت برای قرار گرفتن در جای مناسب با بیشترین منفعت، پنهان شدن در پشت وضعیت بحرانی کرونا برای پیوند خوردن و حمایت از نهادهای قدرت درونی یا بیرونی، حرکت در جهت پیشبرد اهداف سیاسی برخی گروه‌ها، نظیر پیگیری رفع تحریم‌ها و طومار و امضا جمع کردن و مواردی از این دست، با استفاده از اعتبار انجمن‌های علمی و مصرف کردن وجهی علوم انسانی و اجتماعی در پیشبرد اهداف چنین گروه‌هایی در این شرایط قابل توجه است.

مطالعات در محل واقعی وقوع علم از طریق مطالعه‌ی مردم‌نگاری نشان داده است که فعالیت علمی امری از اساس محلی است که در جریان آن، یک جهان سیاسی پُر از معاهدات مذاکره شده وجود دارد. کارین تُر ستینا، در پی تشخیص منافع و علایق متضاد طرفین متخاصم در مناقشات علمی در آزمایشگاه‌هاست. وی معتقد است که دانشمندان و دیگران، دایه‌های معرفتی‌شان را در سایه‌ی منافع‌شان مطرح می‌کنند و وقتی تضاد منافع رخ می‌دهد، این مناقشات بالا می‌گیرند، بنابراین فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی در پیش‌زمینه‌ی تولید دانش نهفته است. به‌ویژه در مواقعی که هنوز توافق نظری در جامعه‌ی علمی حاصل نشده باشد (هاشمیان‌فر و ماهر ۱۳۹۵).

دیگری بیگانه، فرصت‌های ناهمسان

مورد بسیار پراهمیت دسترسی‌پذیری علم و فناوری و شیوه‌ی توزیع و مصرف آن از موارد بسیار مهم در پژوهش‌های STS است، یکی از مواردی که کرونا به آن دامن زد ساخت و تشدید ایده‌ی «دیگری» است. در حقیقت کرونا باعث شد، مردم برای قضاوت و سنجش، از مقوله‌بندی کردن و چارچوب‌سازی کردن بر مبنای خود و

دیگری استفاده کنند و دیگری تبدیل به موجودیتی پرخطر گردد. این دیگری به دو صورت در شرایط فعلی رخ داده است. نخست، «دیگری قومی- نژادی» و دوم، «دیگری ناشناس-بی‌فرهنگ» که برای هر دو مورد توضیحاتی در پی خواهد آمد.

۱- دیگری قومی-نژادی:

آغاز پی‌ریزی مسئله‌ی کرونا با رویکردهای نژادی و دیگری‌ستیزی بود. رویکرد ابتدای بسیاری از رسانه‌های جهانی، با حمله به چین به‌عنوان یک شکل دیگر از بودن، یک جمعیت بیگانه و غیرخودی آغاز شد و سپس با ملیت قایل شدن برای ویروس و بیماری شکل گرفت. بنابراین شاهد این بودیم که ملیت به‌عنوان یک امر انتزاعی، از دسته‌بندی انسان‌ها فراتر رفته و برای بیماری و ویروس نیز به‌کار برده شده است. در هنگام مشاهدات میدانی برای پژوهشی درباره‌ی روایت شهری در دوران کرونا از بندرماهشهر، کسی را دیدم که با برخورد گرمی به من نزدیک شد، آشنایی که داد متوجه شدم پیشتر در یک محل کار می‌کرده‌ایم. وقتی بحث کرونا پیش کشیده شد، در میان صحبت‌هایش گفت: عرب‌ها رعایت نمی‌کنند، نه ماسک می‌زنند، نه دستکش می‌پوشند! و با جمله‌هایی طنز و طعنه‌آمیز سعی در برجسته کردن و واقعی نشان دادن ادعایش را داشت. فرد مذکور از بومی‌های این منطقه نبود و به لحاظ طبقه‌ی اقتصادی می‌توان او را متوسط به بالا در نظر گرفت. به‌رحال شکاف قومی نژادی به‌عنوان ساخت نوعی از دیگری قابل ملاحظه است.

۲- دیگری‌ناشناس-بی‌فرهنگ

راه و روش علمی اصلی که برای مقابله با کرونا در نظر گرفته شده و از سوی سازمان‌های بهداشتی و مراکز علمی و پزشکی تبلیغ و تاکید فراوان می‌شود، مراقبت خانگی، قرنطینه‌ی خانگی و فاصله‌گذاری اجتماعی است. اما مسئله‌ی اساسی اینجاست که راه موجود برای همه‌ی ساکنان شهر به یک مقدار دردسترس نیست. برای عده‌ای این امکان به‌واسطه‌ی شکلی از زیست شهری یعنی زیست غیرحضور با فناوری‌های نوین مانند، دستگاه‌ها، برنامه‌ها، اپلیکیشن‌ها، شبکه‌های اجتماعی در اینترنت، ارتباطات تلفنی، حضورهای برخط و مجازی، مواجهه با کرونا و محدودیت‌های ناشی از آن را آسان کرده است. این امکانات موازی و جایگزین موجب شده که این افراد درکی از چرایی رفتارهای دیگرگونه‌ی گروه‌های اجتماعی‌ای که در سطوح و طبقات متفاوت زندگی می‌کنند نداشته باشند و آن‌ها را به‌شکل «دیگری»، «غیرخودی»، «خطرناک»، «بی‌فرهنگ» و برچسب‌هایی از این دست خطاب کنند.

برای چنین گروه‌هایی که تفاوت بین چند ده هزار تومان و چند صد هزار تومان اختلاف قیمت و هزینه پیک و اینترنت و دستگاه‌های مورد نیاز برای اتصال بهینه معنایی ندارد، مواجهه با کرونا می‌تواند به‌سان دغدغه‌ی اصلی شکل گرفته و به‌واسطه سرمایه انباشت شده و چهره آراسته گشته، ژست انسان با فرهنگ والا را نیز بگیرند. اما برای کسانی که مثلاً کل شهر را می‌پرخند تا گوجه را هزار تومان ارزان‌تر بخرند، مسئله شکل دیگری دارد. حتی تهیه‌ی ماسک و دستکش نیز در شهر برای همه به یک شکل نیست، قیمت این اقلام هیچ شکل منطقی ندارد و هرکس به هر قیمتی که

خودش بخواهد آن را می‌فروشد. بنابراین افراد باید سرمایه اقتصادی خوبی برای تهیه چنین اقلامی داشته باشند و یا مناسبات اجتماعی خوبی داشته باشند تا بتوانند از طریق روابط شهری کالاهای بهداشتی را با قیمت مناسب تهیه کنند. بنابراین با انبوهی از افراد در شهر مواجه هستیم که امکان زیست غیرحضوری برای آن‌ها فراهم نیست. این وضعیت باعث تشدید قوم‌گرایی، خویش‌پرستی، بیگانه‌هراسی و تنش‌های بین سطوح مختلف طبقات اجتماعی و اقتصادی شده است.

جمع‌بندی

کرونا علاوه بر اینکه خود یک بحران است، نتیجه بحران‌های بی‌شمار دیگر و آشکارکننده‌ی بحران‌ها و تضادهای عمیقی است که پنهان مانده‌اند. ساخت جهان علمی امروز نه ساختی همگانی و بی‌طرف، که ساختی مناقشه‌برانگیز و ایجادکننده‌ی شکاف‌های عمیق در میان گروه‌های گوناگون است. در حالی که با افزایش فرایندهای تولید غذا و حتی دور ریخته شدن ساله میلیون‌ها تن غذا در جهان روبرو هستیم، با افزایش فقر و افزایش بحران گرسنگی نیز مواجه‌ایم. در حالی که بیمارستان‌های لوکس و خصوصی خدمات درمانی به بیماران می‌دهند، عده‌ای نه تنها توان بهره‌مندی از خدمات درمانی بلکه حتی توان اندیشیدن به آن را ندارند. کرونا تنها یک بحران نیست، بلکه بیشتر یادآوری بحران‌های فراگیری هست که به خاطر منفعت‌خواهی‌های علمی، سیاسی و اقتصادی نادیده گرفته شده‌اند. باید توجه کرد که در پشت شرایط بحرانی کرونا چه چیزهایی پنهان و یا نادیده گرفته می‌شوند. کرونا مساله‌ی مهمی است که بر سبک زندگی تأثیر گذاشته، خواهد گذاشت و تأثیرات ناشی از آن شکاف بیشتری در اجتماع ایجاد کرده و ممکن است باعث افزایش فردگرایی شود. خطر

جداسازی انسان، از طریق دیگری‌سازی و بیگانه‌سازی که شرح شد، یک هشدار مهم است. از این‌رو حفظ توازن بین همه‌ی جوانب دارای اهمیت است، همچنان که باید مراقب بود به بیماری ویروسی کرونا مبتلا نشویم، بسیار مهم است که مراقب باشیم از معانی انسانی‌ای که حاصل روابط و سنت‌های جمعی بشر است تهی نشویم، بی‌اعتنایی به پیرامون و به وضعیت دیگری می‌تواند از نمودهای این تهی‌شدگی باشد. تقلای معنا از مسئله‌ها و چالش‌های جهان معاصر است که شیوه‌ی استقرار نظم صنعتی و علم و فناوری در ایجاد آن نقش داشته است و دو حس میل به فردگرایی و احساس تنهایی را به طور همزمان گسترش داده است.

منابع

Knopes, Julia. 2019. "Science, Technology, and Human Health: The Value of STS in Medical and Health Humanities Pedagogy." *Journal of Medical Humanities* 40: 461-471.

Rohracher, Harald. 2015. "Science and Technology Studies, History of." In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, by James D. Wright, 200-205. Elsevier.

اقتصادآنلاین، خبرگزاری؛ ۱۳۹۸. ۳. ۴.

<https://www.eghtesadonline.com/n/1nYj>

جامعه خبری تحلیلی الف؛ ۱۳۹۸. ۲۹. ۷.

<https://www.alef.ir/news/3980728123.html>

دویچه‌وله فارسی. ۲۰۱۹. ۱۰. ۱۰.

<https://p.dw.com/p/3R1yt>

سلامت نیوز. ۱۳۹۸. ۱۹ آبان.

<http://www.salamatnews.com/news/284286>

شبکه سلامت. ۱۳۹۹. ۱۹ مرداد.

<https://salamattv.ir/news/186108>

محبوب فر، محمدرضا. ۱۳۹۹. جهان صنعت. ۱۸ مرداد.

<https://jsnews.ir/?p=128373>

هاشمیان فر، علی، و زهرا ماهر. ۱۳۹۵. "مطالعات آزمایشگاهی در

جامعه‌شناسی علم: رویکردی "فرهنگی" به تولید دانش." *جامعه، فرهنگ و*

رسانه ۱۹: ۶۷-۸۸.